

crkva u svijetu

PRINOSI

HRVATSKO STANOVNIŠTVO BARANJE I BAČKE U PROŠLOSTI

Juraj Lončarević

»A što se nemađarskih elemenata pod Karpatima tiče, nijedan košutovac nije priznavao ni Vlasi, ni Totovima, ni Krobotima nikakvo, pa ni najminimalnije pravo na egzistenciju, i to je historijska istina, koju ne treba zaboraviti, a uzme li se objektivno, u tom pogledu se nisu stvari popravile.«¹

Miroslav Krleža

Kad govorimo o hrvatskom stanovništvu koje je u prošlosti naseljavalo područje Baranje i Bačke, a želimo pratiti njegovu sudbinu nakon razgraničenja između države SHS i Mađarske, koje je utvrđeno Trianonskim ugovorom (1920) — u prvom redu moramo imati na umu područje koje je nastalo s obiju strana granične crte u tim državnim tvorevinama oblikovanim nakon prvog svjetskog rata.

Uzmimo najprije ono područje Baranje, Bačke i Banata (BBB) koje je konačno pripalo novoj poslijeratnoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Na tom je prostoru — prema autoru Jojkiću² koji se time bavio — 1921. godine (jer je te godine u stvari definitivno formirana državna granica prema Mađarskoj, napuštanjem zaposjednutih područja koje je držala vojska SHS) na teritoriju od 18.357 km² bilo 38,13% južnih Slavena, ili u brojkama 410.050 stanovnika, 27,44% Mađara, odnosno u brojkama 366.979 stanovnika, te 23,67% Nijemaca, kojih je bilo 316.572.

¹ Miroslav Krleža, *Zastave I*, Sabrana djela, sv. 25, str. 77, Zora, Zagreb, 1977.

² Vladan Jojkić, *Nacionalizacija Bačke i Banata*, Novi Sad, 1931, 128.

Kad bi se na osnovi ovih podataka neslavenski narodi uzeli u skupnom zbroju, imali bismo za njih postotak od 51,11, što je dovoljno govorilo o tome koliko ih je na tom području živjelo. Međutim, takvim se načinom ipak ne bi došlo do onoga što želimo istaknuti. Osim toga, slika toga područja koje je pripalo našoj zemlji mijenjala bi se u etničkom pogledu, ako bismo svaku od navedenih pokrajina zasebno obrađivali. Tada bi se dobila upravo onakva etnička slika koja je, uza sve ono što smo izgubili, mogla opravdati pravo na te dobivene krajeve.

O tome najbolje svjedoči područje Banata, na osnovi kojega je određen doseg granica u Bačkoj i u Baranji. Tu su imali Srbi većinu od 43,12% stanovništva, dakle bilo ih je više od skupnog zbroja Mađara i Nijemaca, čiji postotak također nije bio malen, ali ipak nije dosegao navedeni srpski. Za tu se pokrajinu stoga moglo najuvjerljivije boriti na Mirovnoj konferenciji u Parizu, premda ni razgraničenje s Banatom, s obzirom na njegov zemljopisni oblik, nije bilo nimalo lako.

Posve je opet bilo drukčije etničko stanje u Bačkoj, koja je svojim nacionalnim sastavom stanovništva najviše ugrožavala prevlast južnih Slavena u BBB, jer je ovdje bilo 34,63% Mađara naprama 34,69% južnih Slavena, uz 23,93% Nijemaca.

Što se tiče područja Baranje, u njoj su Mađari imali većinu od nekih 33,64% nasuprot južnoslavenskim narodima kojih je bilo 31,84% i Nijemaca kojih je bilo 32,86%. Situacija je prilikom razgraničenja s Baranjom bila vrlo složena, jer smo je trebali cijelu izgubiti (s granicom na Dravi kod Osijeka), što je ispravljeno gotovo u posljednji čas, tako da smo dobili samo njezin južni vrh.

Ipak je baš ovdje bila situacija takva da smo je mogli i cijelu dobiti, samo da je na vrijeme postavljeno traženje za nju. Značajno je tako pisanje lista *Tribuna*, br. 46/1921, pod naslovom *Baranjski memorandum*, u kojem se ističe baš ta nepravедna podjela Baranje, pri kojoj smo od 7 kotara dobili samo 3, ili od 367.875 stanovnika samo 50.750, kojih je bila većina hrvatskih Šokaca i Srba (23.030) uz Mađare (11.160) i Nijemce (16.560), da bi zato istodobno ostalo preko granice 91.880 Šokca (Hrvata) i Srba, odnosno 76.240 Mađara i 109.060 Nijemaca, pa je tako u tom dijelu Baranje koji su dobili Mađari, baš njih bilo najmanje.

Konačna bilanca razgraničenja od austrijsko-jugoslavensko-mađarskog tromeđa pa do mađarsko-jugoslavensko-rumunjskog tromeđa na istoku bila je slijedeća: Naših je u Mađarskoj ostalo 362.000 stanovnika, a Mađara u nas 472.000,³ što će stvarati probleme na objema stranama za vrijeme stare Jugoslavije. Napose su, dakako, bili izraženi mađarski revizionistički zahtjevi u pogledu trianonskih granica.

Uostalom, već je spomenuti Jojkić tvrdio da se na osnovi takvog etničkog šarenila ne može govoriti o nekom nacionalnom karakteru tog teritorija isključivo u vezi sa samo jednim narodom. Još je složenija slika tog teritorija bila, ako bi se razmatralo rasprostiranje svakog od ova tri na-

³ Usp. *The Geographical Journal*, Vol. 65/1925, No 2, *Yugoslav-Hungarian Boundary Commission*, str. 11.

roda posebno: južni Slaveni (Hrvati i Srbi), Mađari i Nijemci. Tada bi se moralo doći do zaključka da je česta takva situacija, da je postojanje negdje jednoga od ovih naroda, u stvari, zapreka za neki drugi narod da se teritorijalno spoji sa svojom matičnom nacijom. Prostiranje mađarskog naroda u gornjem dijelu Potisja to može najbolje pokazati, jer su se Mađari kao klin zabili između sjeverozapadne i jugoistočne koncentracije naših naroda.

Tako se između područja oko Subotice i Sombora gdje, uz srpski živalj, pretežno žive Hrvati, utisnulo spomenuto Potisje gdje su Mađari imali apsolutnu prevlast,⁴ što je prekinulo teritorijalnu povezanost naših masa u Bačkoj s onima u gornjem Banatu oko Kikinde, odnosno u južnom, oko Pančeva, Vršca i Bele Crkve. Jer, granica je u Banatu bila tako formirana, a u vezi s njom i ona u Bačkoj, da je trebalo u novu državu (SHS) primiti i homogeno nastanjeno mađarsko stanovništvo u tom gornjem dijelu Potisja. Stvorena je tako prema Jojkiću središnja mađarsko-njemačka barijera koja je presijecala dijagonalno naš teritorij od Segedina na Vukovar.

Spomenimo samo teritorij Bačke i Banata u kojima su naši narodi imali većinu samo na 26% teritorija, a ako bi se tome dodala i Baranja, tada bi se etnička slika još više okrenula protiv nas samih.

Ipak u svemu tome je odlučnu riječ imao sâm pojam *teritorija* i onog što se u određenom povijesnom času pod njim u vezi s pojedinim narodom podrazumijevalo.

Osnovni ton politički zahtijevanja teritorija, s obzirom na novoformirane granice poslije 1. svjetskog rata, davala je posve razumljivo, vladajuća garnitura države SHS u Beogradu kojoj je bio cilj formirati teritorij buduće Vojvodine s obzirom na ona područja u kojima je srpski živalj imao bar relativnu homogeniziranost i koja je nastavao u većim koncentracijama, a to su bili južni Banat i južna Bačka. Što bi se išlo od tih područja dalje prema sjeveru takve bi homogenizacije nestajalo na račun neslavenskih naroda, poglavito Mađara. Isto tako neka druga koncepcija, koja bi uvažavala postojanje hrvatskog naroda na tom teritoriju, dala bi opet posve drugačiju njegovu etničku sliku s obzirom na činjenicu da je taj narod imao svoju koncentraciju u sjeverozapadnoj Bačkoj i u Baranji.

Dakako da bi takva etnička homogenizacija hrvatskog naroda trebala obuhvatiti i područje Bajskog trokuta (mjesto Baja—Dunav i buduća međudržavna granica) — jer baš ta područja nisu bila, kao drugdje, ugrožena u entičkom pogledu postojanjem nekog drugog naroda, što je bio ipak osnovni kriterij kada se određivalo kome će od kojega teritorija što pripasti.

⁴ Usp. *Statistički bilten* 727 Saveznog zavoda za statistiku, Beograd, 1972, u kojemu su iznešeni rezultati popisa stanovništva 1971, str. 39. i gdje se vidi raspored Mađara po općinama: Ada 79%, Bačka Topola 72,2%, Bečej 62,2%, Kanjiža 88,6%, itd. Te je godine u Vojvodini bilo ukupno 423.866 Mađara (21,7%), a Hrvata je bilo 138.561 (7,1%).

Ipak je na kraju prevladalo stanovište *povijesnog teritorija* na kojemu je nekada živio srpski narod bez obzira na činjenicu što se suvremeno stanje nikad i ni u čemu ne poklapa s povijesnim pristupom nekom teritoriju. Tako se moralo baš tom povijesnom nuždom, na koju se inače pozivalo, prihvatiti kao činjenicu da na traženom području žive i drugi narodi čija matična nacija nije pripadala novoformiranoj državi SHS.

Dakako da je slična situacija bila i u Mađara čija je nova država formirana na obratnom principu od povijesnog. Mađarska je država konačno morala prihvatiti područje svojih etničkih granica, što je značilo da joj je bilo oduzeto sve ono što joj je povijesno pripadalo, a što su nastavili drugi narodi. Ipak i u takvom određenju teritorija došlo je do povrede proklamiranog *etničkog principa*, napose na račun hrvatskog naroda koji je u najvećoj koncentraciji, s obzirom na ostale naše narode, ostao u Mađarskoj, a tako je i danas. I danas zato po neslužbenim statistikama (jer službene nisu bile nikada učinjene!) živi oko 100.000 pripadnika hrvatske narodnosti u Mađarskoj, dok je broj drugih naših naroda gotovo beznačajan (Srba i Slovenaca ima po nekih 6 do 7 tisuća).

To najbolje govori o činjenici u čiju je korist novi teritorij bio formiran; svakako da nije u korist one nacije koje su pripadnici u ponajvećem broju ostali s druge strane granice. Nasuprot tome, da je taj teritorij bio formiran tako da su se, bar donekle, uzeli u obzir bačko-baranjski Hrvati koji su željeli pripasti novoj državi SHS, etnička bi slika toga područja bila svakako drugačija. To se, međutim, nije dogodilo.

Teritorij bačko-baranjskih Hrvata obuhvaćao je u Baranji dva kotara: Batinu i Dardu, a u Bačkoj četiri: Suboticu, Sombor, Apatin i Odžake s dijelovima bačkotopoljskog i bačkopalanačkog kotara. Prema statistikama iz toga vremena,⁵ na tom je području živjelo 90% svih bačko-baranjskih Hrvata.

Ako bi se tom broju dodalo još oko 50.000 Hrvata iz nedodijeljenog Bajskog trokuta i onoga dijela Baranje koji je pripao Mađarskoj, tada bismo dobili gotovo homogeni teritorij koji nastava hrvatski narod. Kako smo vidjeli, to nije bilo učinjeno. Naprotiv, gotovo jednak broj Hrvata (oko 150.000) ostao je s obiju strana novoosnovane granice između države SHS i Mađarske u Baranji i u Bačkoj. Zato je o problemima razgraničenja bilo pisano i u staroj Jugoslaviji, kad je sve već bilo gotovo.

U povodu 10. godišnjice nove države SHS (1928) izašla je knjiga *Jubilarni zbornik života i rada SHS (1918—1928)*, u kojoj su izneseni katastrofalni podaci o broju našega življa koji je ostao s druge strane granice. Srba je npr. bilo samo 11.009. — O tome je pisao u svojoj knjizi⁶ Toša Iskruljev. I on iznosi porazne podatke o mađarizaciji Slavena u Mađarskoj koji su bili ostali preko granice, premda se ti podaci odnose isključivo na srpski živalj. Ali i oni nešto govore.

⁵ Usp. *Hrvatsku smotru*, br. 8/1940, 6, 329, koja donosi popis stanovništva iz 1931. god. s obzirom na Hrvate u Vojvodini: Subotica 45.138, Apatin 8.728, Bačka Palanka 2.942, Darda 4.476, Novi Sad 9.552, Odžaci 3.863, Sombor (grad) 8.964, Sombor (kotar) 8.703.

⁶ *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 i Mađari, Sa mađarske granice, Bajski trokut, Sent Andreja*, Novi Sad, 1936, 557.

Tako Iskruljev iznosi podatke o Srbima u budimskoj eparhiji za 1932. godinu koja je tada imala samo 7.136 duša, koliko i danas ima Srba u Mađarskoj. Usporedni podatak međutim govori da je 1850. godine bilo u Baji, Batanji, Šiklušu i u Budimu 24.552 Srbina, a 1882, kad je nakon Nagodbe krenula mađarizacija Slavena, Srba je bilo 22.144.

U spomenutom Almanahu broj Hrvata nije predstavljen jedinstveno, jer je i u njemu bila zadržana mađarska praksa da se hrvatski etnik razbija na lokalitete, kao što su Bunjevci, Šokci, Raci, Dalmatinci, Belohrvati, itd. — koji su nazivi u stvari bili suprotstavljeni svojem osnovnom etniku HRVAT, dakle nisu postojali zato da bi pitanje označivali podrijetlo pojedinih dijelova našega naroda, u kojemu bi se slučaju mogao i dopustiti lokalni naziv. Jer, i danas se može podnijeti *dvojni naziv* za naš narod, samo ako lokalitetni naziv nije suprotstavljen svojem općem etniku Hrvat. To čini i danas najbolji poznavatelj te problematike u Mađarskoj, naš čovjek i etnolog dr. Đuro Šarošac, kad njima želi istaknuti određenu folklorno-tradicionalnu diferencijaciju među pripadnicima hrvatskog naroda na području Mađarske, poštujući pri tom i ono što se kao lokalitet uvriježilo u svijesti jednoga naroda koji živi u dijaspori. Ali, to ujedno ne znači tendenciju koja je vladala u prošlosti, da se time dehomogenizira naš narod koji se, unatoč svemu, održao u Mađarskoj sve do naših dana. Tu osnovnu činjenicu teško shvaćaju čak i oni koji se u nas bave tim pitanjem, jer, uza sve što poznaju problematiku kojom se bave, ne posjeduju minimalni osjećaj za realnost kakva postoji među našim življem na području drugog naroda.

No ako se vratimo spomenutom Almanahu, tada vidimo da se i u njemu broj Hrvata u Mađarskoj drastično smanjio i iznosio je samo 39.689, što je već bio otvoreni dokaz o njihovu pomađarivanju. Kad su konačno 1941. mađarski fašisti postigli svoje revizionističke težnje između dva rata i zaposjeli teritorij Baranje i Bačke, tada su njihove »statistike« o našem življu bile odmah prilagođene takvom osvajanju. O tome je pisala *Hrvatska smotra*⁷ kako Mađari popisuju stanovništvo u novopripojenim oblastima.

Premda se u tim područjima povećao broj mađarskog žiteljstva, broj se Mađara u ukupnoj zbrojdbi nije smanjio, nego se naprotiv povećao, pa je iznosio 77,50% od cjelokupnog stanovništva, što je bilo u stvari apsurdno. Hrvati su, jer ih je bilo najviše u Mađarskoj, u takvoj brojdbi, kao i uvijek, najgore prošli. Oni su po starom i prokušanom mađarskom receptu razdvojeni na Hrvate, Šokce i Bunjevce, što je trebalo značiti da ova dva posljednja »naroda« ne pripadaju Hrvatima. Po takvoj je statistici bilo Hrvata samo 12.346 ili 0,10%, a Šokaca i Bunjevaca je bilo 54.587 ili 0,40%, i to ne samo u mađarskom dijelu Baranje i Bačke nego i u onim dijelovima istoimenih područja koja su bila u staroj Jugoslaviji.

Poslije rata, 1953. g., pisao je o broju Hrvata u Mađarskoj Miodrag Vlahović.⁸ S obzirom na teritorij na kojemu žive on je sve naše narode podijelio u osam područja:

⁷ *Kako izgledaju mađarske brojdbje?* (Dr. F. D.) u *Hrvatska smotra*, 1943, 1, 525—526.

⁸ *Jugoslavenske manjine u Mađarskoj*, u *Međunarodni problemi*, 1953, br. 3.

1. Područje Baje i Bačaljmaša, ustvari Bajskog trokuta. Tu živi 26.000 Hrvata. 2. Mađarski dio Baranje s Pečuhom gdje živi 36.000 Hrvata. 3. Pomorišje i županija Čanad gdje ima 5.000 Srba. 4. Šomođska županija gdje živi 27.000 Hrvata. 5. Županija Zala (Međumurje) s 5.000 Hrvata. 6. Porablje — austrijsko-mađarsko-jugoslavensko tromeđe sa 6.000 Slovenaca. 7. Gradišće — uzan pojas od Prekomurja duž austrijsko-mađarske granice preko Nižiderskog jezera pa sve do Bratislave gdje živi 42.000 Hrvata, od kojih su Mađari 1923. godine (plebiscitom!) dobili 18.000 Hrvata u tri županije. 8. i konačno oblast glavnoga grada Budimpešte gdje žive pretežno pomiješani Srbi (kojih ima više) i nešto Hrvata, ukupno oko 7.000.

Ukupna brojka jugoslavenskih naroda u Mađarskoj po Vlahoviću bi bila 130.000, od čega 112.000 Hrvata, što bi kao postotak odgovaralo, ali ukupan broj pripadnika našega življa nije ni do danas točno ustanovljen. Najtočnija bi bila brojka od 150.000 koja bi odgovarala predratnom broju Hrvata, a pokazivala bi da je prirodni priraštaj bio u stvari apsorbiran asimilacijom našega življa, što bi predstavljalo još uvijek najpovoljniju kombinaciju za njegovo održanje. Vjerojatnije će biti da je prirodni priraštaj ipak bio takav da to nije mogao u cjelosti ostvariti, pa je asimilacija posegnula i za onim brojem naših ljudi koji se priraštajem više nije mogao obnoviti.

O broju našega življa u Mađarskoj pisao je i sigurno jedan od najboljih poznavatelja te problematike, hrvatski Bunjevac, književnik i sakupljač narodnog blaga Hrvata u susjednim zemljama Balint Vujkov.⁹ U svojoj knjizi *Cvjetovi mečave* Vujkov je podijelio Hrvate na one koji su ostali u Bajskom trokutu, toj kasnijoj grobnici Bunjevaca; zatim na one koji nose ilirsko ime, a doprli su u Mađarskoj najdalje, jugozapadno od Budimpešte, u Erčinu i Tukulji, nazivaju se i Bunjevcima. Oni su u stvari ostaci prve naseobine Bunjevaca još iz 1620. godine, kad je poslije ugušene bune protiv bega Memibegovića otišlo iz Ličkog sandžaka oko 10.000 osoba u Podunavlje i tako doprlo čak i do Ostrogona, ali su se poslije mnogi vratili i u Suboticu, noseći nazive: Ostrogonac, Tukuljac, Budimac ili Budimčević.

Treću skupinu čine oni HRVATI u Baranji koji se dijele na Šokce i Bošnjake, od kojih su prvi ikavci, a drugi ijekavci-ikavci, dok su obje grupe štokavske.

Četvrtu skupinu predstavljaju Gradišćanski Hrvati koji su nakon Triana pripali Mađarskoj; oni su razbijeni po naseljima. Hrvatska Kemlja (gdje se u naše dane po prvi put pojavio i dvojezični napis na ploči koja se nalazi na ulazu u selo) i Bizonja nalaze se uz samu granicu Mađarske i Čehoslovačke. U Kemlji je grob najvećeg pjesnika Gradišćanskih Hrvata Mate Meršića Miloradića (1928). Druga skupina Gradišćanskih Hrvata nalazi se oko Šoprona, koji je tek naknadnim plebiscitom pripao Mađarima nakon prvog svjetskog rata. Tu su mjesta Koljnof, Vedešin i Umok. Treću skupinu čine sela: Unda, Prisika, Hrvatski Židanj, Plajgor, Temerje

⁹ *Cvjetovi Mečava*, MH, Zagreb, 1971.

i Božok. Sva se ta sela nalaze uz austrijsku granicu. Četvrtu skupinu Gradišćanskih Hrvata čine oni Hrvati koji su naseljeni zapadno od Sobmatelja u Nardi, Gornjem Čataru, Hrvatskim Šicama i Petrovu Selu. — Samo su u Vedešini i Umoku kajkavci, a u ostalim su naseljima ikavski čakavci.

Ovi su Gradišćanski Hrvati — poslije prvog svjetskog rata podijeljeni — napučili u prošlosti nekih 200 sela, a došli su ovamo kada je taj kraj stradao od Turaka koji nisu uspjeli zauzeti Beč (1529) i Kiseg (1532). Hrvata je bilo nekih 100.000 duša. Naseljavanjem su u stvari učinili uslugu Mađarima, jer su se smjestili kao kordon između njih i Austrije, što im ovi poslije nisu priznali, nego su ih nesmiljeno asimilirali.

I današnja situacija među njima pokazuje tragove te mađarizacije. I Crkva je odigrala i igra pri tome značajnu ulogu. Ima mjesta koja imaju školu u kojoj se uči hrvatski jezik, ali zato nema ništa na tom istom jeziku u crkvi (premda posjedovanje knjiga za bogoslužje na hrvatskom jeziku više nije nikakav problem). Karakteristično je u tom pogledu mjesto Vedešin, koje je u prošlosti davalo mnogo svećenika naše krvi, pa to čini i danas, ali u njemu nema službe božje na hrvatskom, za što je odgovoran župnik koji nije sklon Hrvatima, a podrijetlom je Mađar. Međutim, ni to nije jedini razlog, jer je npr. u Bizonji župnik po majci našega podrijetla, ali nije naklon življu od kojega je potekao, pa je konačni rezultat isti.

Neka su naša mjesta bila određena za odnarođivanje i zbog »grieha« iz prošlosti. Takvo je bilo mjesto Božok koje je bilo pristalo uz Jelačića kada je ban prešao Dravu. Poraznu je situaciju poslije u tom mjestu ustanovio i književnik Fran Kurelac, ali se više nije moglo ništa učiniti. U Kisegu, odakle je i naš junak Nikola Jurišić, borac protiv Turaka, ista je situacija s obzirom na bogoslužje u crkvi, premda je ovdje kapelan Hrvat Vilim Harangozo. Temerje se opet tako pomađarilo, jer im biskup nikada nije dao njihova čovjeka za župnika. Danas hrvatskim jezikom govore samo starci. Postoje još mnoga mjesta u Gradišću, npr. oko Kisega, koja nisu registrirana jer u njima nema župa, ali živi hrvatski živalj, tako da je i to jedan od načina da se taj živalj anonimizira. Postoje i druge kombinacije koje ne idu u prilog misli na hrvatskom jeziku. Tako npr. u Prisiki postoje mise na oba jezika (hrvatskom i mađarskom), ali se i na hrvatskoj misi propovijeda samo mađarski. Neka opet mjesta, unatoč velikoj kulturnoj tradiciji naših ljudi u prošlosti, danas pokazuju nazadovanje u čuvanju te iste tradicije u crkvi i u ostalim oblicima javnoga života. U Hrvatskoj Kemlji više od 50 godina župnikovao je najveći pisac Gradišćanskih Hrvata Mate Meršić Miloradić, ali je duh hrvatstva i ovdje vrlo oslabio. Na svu sreću ima i obratnih primjera koji bi trebali djelovati na druge naše župnike u Gradišću. Takav primjer nalazimo u liku župnika iz Koljnofa Pavla Horvata, koji je samoinicijativno naučio hrvatski, jer ga, premda je našega podrijetla, nije mogao naučiti u školi. Ili npr. župnik Stjepan Dumović u Hrvatskom Židanju koji je prikupio velik broj knjiga na našem jeziku i drugih predmeta, kako sve to ne bi propalo ili se zaboravilo. Samo i u tom mjestu, kao i u nekim drugima, uvedena je misa i na

mađarskom jeziku, što je ipak bolja kombinacija od one kad na hrvatskom jeziku uopće nema mise.

Poslijeratnu statistiku o broju južnoslavenskog življa u Mađarskoj sa-
brao je Danilo Urošević,¹⁰ po kojemu bi danas (1969) živjelo u
toj zemlji 96.181 Hrvat, a od toga broja samo u Bačkoj i Baranji i oko
Kaloče više od polovine: 52.896, dok su ostali Hrvati (43.285) raspoređeni
ovako: Županija Győr-Soprony (6.320), Somogy (3.062), Vas (5.486), Zala
(10.650), Pest (3.740), Fejér (680), uz one neidentificirane. Po Uroševiću
Srba u Mađarskoj ima 6.400, a Slovenaca 4.487. — Ta bi se statistika
mogla držati službenom mađarskom statistikom o broju propadnika ju-
goslavenskih naroda u toj zemlji.

Ako bismo sada razmatrali u kojim je mjestima Baranje i Bačke naš
živalj najbrojniji, tada bismo došli do činjenica koje se opet ne pokla-
paju s upotrebom našega jezika u bogoslužju, makar se i učio u školi.
Takav slučaj susrećemo u Baji koja ima 5.500 Hrvata, ali u glavnoj
župi u gradu nema ništa na hrvatskom jeziku, premda u drugim dvijema
župama ima bogoslužje i na hrvatskom jeziku.

U Pečuhu, glavnom gradu Baranje, gdje se nalazi oko 2.000 Hrvata ne-
ma ništa u crkvi na hrvatskom, ali zato ovdje postoji naša škola, naša
emisija na radiju i Pedagoška akademija na kojoj se uči naš jezik. Kako
vidimo, činjenice koje bi trebale jedna na drugu upućivati i koje bi tre-
balo uskladiti na svim područjima — ovdje nisu usklađene. Upotreba
jezika u školi nije uključila upotrebu jezika i u crkvi, kao što ima sluča-
jeva i obratno. Najžalosnija je i duboko potresna sudbina mjesta Dušno-
ka u Bačkoj koje ima više od tri tisuće Hrvata, ali nema na svojem je-
ziku ništa. Još od 18. st. ovdje su svi župnici bili Hrvati, a ovdje je
kapelanovao i Nikola Kujundžić (1884—1885), zaslužni kulturni radnik
bačkih Hrvata. Takav je slučaj i u Bači, koja isto tako ima više od
3.500 sve samih Hrvata, ali svojega jezika u crkvi nemaju. Ponekad se
samo u crkvi hrvatski pjeva, što je ostatak davne borbe naših ljudi za
svoj jezik. Kad im je bilo sve oduzeto s obzirom na materinski jezik i
školu na njemu, ostajao bi taj jezik samo u crkvenoj upotrebi, i to u
pjevanju (tada su se službeni obredi odvijali na latinskom); danas, me-
đutim, kad bi se sve moglo odvijati na hrvatskom, ostao je običaj da se
pjevaju samo pjesme, premda ima i takvih slučajeva da narod pjeva
hrvatske pjesme koje i sam ne razumije. Spomenimo još mjesto Mohač
koje ima i danas najveći broj našega življa u Mađarskoj: 5.500. Ovdje
postoje dvije župe u kojima se rabi hrvatski jezik u crkvi.

Ipak, za ovo su područje mjerodavniji pojedinci koji mogu više učiniti
nego nesavjesni i odnarođeni naš živalj. Takav je npr. dr. Đuro Šar-
ošac, osnivač i direktor našeg folklornog muzeja u Mohaču kojemu
je svrha da očuva tradicijsko nasljeđe svega onoga što je hrvatski na-
rod tamo stvorio u prošlosti, djelujući tako i na naše ljude u sadaš-
njosti. U Santovu, mjestu uz našu granicu u Bačkoj, koje jezično ponaj-
bolje stoji od svih mjesta u Mađarskoj, djeluje prof. Stjepan Velin,
kulturni povjesnik i književnik, koji je već svojim dosadašnjim radovi-

¹⁰ *A Magyarorszagy Delslavok Tortenete*, Budapest, 1969.

ma uspio rekonstruirati kulturnu prošlost našega naroda u Mađarskoj, koja nije bila niti mala, a niti nezamjetljiva, ali je bila neotkrivena. Postoji i određeni broj mladih naših ljudi koji se tek počinju baviti takvim radom (Marin Mandić, Mijo Karagić, Ivan Agatić, braća Filaković, Mišo Mandić, Franjo Pajrić, Stipan Sobovljević, Stipan Vujić, Đuro Franković i mnogi drugi).

Najteže je danas stanje za hrvatski živalj, ako se može i smatrati takvim, u biskupiji Vespem koja obuhvaća gornji dio Drave i područje uz Muru, gdje hrvatska naselja postoje još samo na papiru, iako je u prošlosti njihova nacionalna tradicija bila čak jača nego u drugim krajevima, poglavito zato jer je to područje pripadalo zagrebačkoj nadbiskupiji. Detaljne podatke o tom problemu nalazimo u knjizi *Katolička Crkva i Hrvati izvan Domovine*, koju je izdalo 1980. Vijeće BK za hrvatsku migraciju.

Posljednji brojidbeni izvor koji se bavi brojem Hrvata u Mađarskoj nalazimo u publikaciji *Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj*, koju je izdala skupina autora Zavoda za migracije i narodnosti iz Zagreba.¹¹ U uvodnom dijelu te publikacije Mirko Valentić raspravlja o politici mađarske vlade prema narodnim manjinama. On tu ustanovljuje kako su posljednjati popisi stanovništva bili najbolji dokaz do koje je mjere naš narod bio izložen pritiscima i odnarođivanju. Tako je 1949. godine u Mađarskoj bilo samo 9.946 Hrvata koji su gotovo pali na broj Srba u zemlji (6.158). Tada je svih južnih Slavena (zajednički naziv za Hrvate, Srbe i Slovence) bilo u Mađarskoj samo 14.950, broj koji se, na svu sreću, nije više nikada pojavio u javnosti.

Ipak 1960. godine partijski izvještaji govore o 60.000 južnih Slavena, dok ih Ministarstvo školstva procjenjuje na 60 do 80.000. Tako je broj južnoslavenskih naroda odjednom porastao za čitavih 200%! Usto su Hrvati bili uvijek u popisima prikazivani na osnovi svojih lokaliteta, koji su trebali pokazati da su ti pripadnici našega naroda sve drugo samo ne Hrvati!

Prema izjavi Miše Mandića, generalnog tajnika Demokratskog saveza južnih Slavena u Mađarskoj (DSJS), danas ima u Mađarskoj 100.000 Hrvata, 7.000 Srba i oko 6.000 Slovenaca.

Kakvi su se kriteriji uzimali pri popisu stanovništva u Mađarskoj o tome nam u spomenutoj publikaciji Zavoda za migracije govori Ilija Lavrnić u svojem članku *Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj*, u kojemu iznosi i podatak da nije bila rijetkost da ista osoba izjavi da joj je hrvatski materinski jezik, ali da je mađarske narodnosti.

Od ukupnog broja stanovništva Mađarske na manjine otpada 5%, dok Mađari tvrde da ih ima samo 1,5%, što, naravno, nije točno. Međutim, ni sama činjenica postotka manjina prema ukupnom broju ostalog stanovništva ne govori dovoljno o stvarnoj koncentraciji pojedinih nacionalnih manjina na pojedinim dijelovima mađarskog teritorija. To, dakako,

¹¹ *Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj*, Zagreb, 1977.

vrijedi i za južnoslavensku manjinu (kako se ona tamo naziva) od koje Hrvati čine više od 90%.

Osim toga, ni autori spomenute publikacije Zavoda za migracije nisu posjedovali podatke o svakoj našoj nacionalnosti posebno, pa su naselja pojedinih naših naroda u Mađarskoj iskazali zasebno, ali broj stanovništva u njima skupno, što najbolje svjedoči da suvremeni podaci o broju našega naroda u Mađarskoj ne postoje.

Evo te statistike: U Baranji imaju Hrvati 26 naselja, Srbi samo 6, a mješovitih je 5 s ukupno 23.026 stanovnika, dakako, u velikoj većini Hrvata. U Bačkoj imaju Hrvati 15 naselja, a mješovitih je samo 1, dakle, možemo reći da je ovdje broj Hrvata istovjetan s općom brojkom našega stanovništva, tj. 29.870 duša. U županiji Bekeš imaju Srbi 1 naselje, ili 2.700 stanovnika. U ž. Congrad imaju Srbi 4 naselja s 1.240 stanovnika. U ž. Fejer imaju Hrvati 1 naselje s 680 stanovnika. U ž. Šopron (Győr) imaju Hrvati 6 naselja s ukupno 6.320 stanovnika. U ž. Pešta imaju Hrvati 2, a Srbi 7 naselja, ukupno 5.990 stanovnika. U ž. Šomod imaju Hrvati 5 naselja s ukupno 3.062 stanovnika. U ž. Tolna imaju Srbi 1 naselje sa 170 stanovnika. U ž. Želiezna (Vas) imaju Hrvati 8, a Slovenci isto tako 8 naselja, ukupno 9.973 stanovnika. U županiji Zala imaju Hrvati 8 i Slovenci samo jedno naselje, ukupno 10.650 stanovnika. U samoj Budimpešti, konačno, ima mješovito hrvatsko-srpsko naselje s 2.500 pripadnika.

Prema svemu iznijetom u MAĐARSKOJ bi danas živio 96.161 pripadnik naših naroda (kako ih zovu: južnih Slavena) što bi se kao cifra morala prihvatiti već zbog toga što drugih podataka nema. Ipak, svaki popis je uvijek više značio stupanj do kojeg se naš narod u toj zemlji odnario, nego što bi upućivao na pravo stanje. Jer, posve je vjerojatno, da nije bez temelja tvrdnja da u Mađarskoj i danas ima oko 150.000 pripadnika naših naroda od kojih se, dakako, jedan dio više ne služi vlastitim jezikom, što ne znači da nije i našeg podrijetla.

Situacija s novo-otkrivenim Hrvatima u sjevernoj Italiji (oko 60.000) može se potvrditi. Tamo su opet mnogi naši ljudi primajući talijansko državljanstvo, u vrijeme kad se poslije rata to moglo učiniti, zatajili svoj vlastiti jezik, da bi ga sada ponovno, kada se situacija konsolidirala, prihvatili i tako javnost upozorili na sebe. Sve to pokazuje da se neidentificirane cijele etničke grupe mogu u određenom vremenu javiti kao cjelina koja traži priznanje.

Ako bismo se nakon svega ovoga ponovno vratili Jojkiću i njegovoj knjizi (1931) o problemu *nacionalizacije teritorija BBB*, što smo ga dobili nakon 1. svjetskog rata, tada su nam vrlo karakteristične brojke što ih on iznosi u pogledu naroda koji na tom području žive. Nacionalnu strukturu Jojkić iznosi indirektno, dajući nam brojku kojom bi trebalo *majorizirati* mađarski živalj i tako to područje učiniti posve našim. On iznosi brojku od 435.000 naših ljudi koja je dosezala trećinu cjelokupnog broja stanovništva tih pokrajina. Jojkić ide i dalje i ustanovljuje da bi samo za najugroženija područja na sjeveru, u Baranji i Bačkoj trebalo naseliti oko 80.000 naših ljudi, dok bi za kompletnu majorizaciju tog pod-

ručja na kojemu Mađari imaju teritorijalnu vezu s matičnom nacijom, trebalo i 150.000 osoba.

Dakako da je već i sam izraz *majorizacija* pokazivao najbolje o čemu se radi: učiniti pod svaku cijenu jedan teritorij onim što on zbog svoje nacionalne šarolikosti nije nikada bio. Jojkić je taj pojam opravdao činjenicom kojoj se ne bi mogla poreći opravdanost, mada ona sama po sebi nije ipak mogla dopustiti samu *majorizaciju*, a to je da su Mađari nasilno odnarođavali naše ljude u prošlosti raznim načinima: državnom kolonizacijom, privatnim koloniziranjem svog živilja na feudalnom privatnom i crkvenom posjedu, samostalnim dovodenjem stranaca, obrtnika i činovnika itd.

Činjenice iz prošlosti u tom pogledu govore više nego očito. Prema popisu iz godine 1787. u tadašnjoj Ugarskoj nije bilo više od 29% Mađara, ali se već 1850. njihov broj povećao od 29% na 44% u zemlji, što svakako nije moglo biti postignuto prirodnim priraštajem nego *nasilnom* asimilacijom drugih naroda. Mađari su se nasuprot svim ostalim narodima 1880. godine umnožili za ravno pet puta! Tada je u stvari bilo pomađareno oko 1.700.000 nemađarskih naroda. Metode kojima su se službene mađarske vlasti služile bile su zaista raznovrsne. Gradovi su bili glavni rezervoari mađarizacije jer je u njima prevladavala inteligencija i činovništvo, dok se na selu ipak čuvala materinska riječ. Postojali su i takozvani »etnički viškovi« koje su Mađari naseljavali u područja gdje ih nije bilo ili gdje su bili u manjini i oni bi tada činili svoje. Tada su asimilirani Nijemci i Židovi, takozvanom »sekundarnom asimilacijom«, je se »primarna« odnosila na slavenske narode i na Rumunje.

Ne treba ni spominjati kako je sve to djelovalo na *etničku sliku* teritorija što smo ga dobili od Mađara nakon 1. svjetskog rata. Tome se još pridružila i loša politika predratnih vlastodržaca nove države SHS o kojoj je pisao vrlo informativno i dr. Fedor Nikić (1929) u jednom svom članku,¹² što je dovelo do jačanja mađarske iredente u pograničnim krajevima.

Uzroci koji su doveli do oživljavanja mađarizatorskih tendencija bili su mnogostruki: nebriga za optante koji su se kao naš živalj odlučili da dosele iz Mađarske k nama, neplanska kolonizacija našeg živilja, nedosljedno provedena agrarna reforma, loše organizirane škole u smislu njezgovanja naše kulturne tradicije, respekt spram inteligencije školovane na mađarskim sveučilištima, sve je to dovelo do Nikićeve izjave koja je glasila:

»Državna ideja i državni autoritet su tako oslabljeni i podriveni, naročito uzduž granice, da su se mnogi naši ljudi ustručavali i bojali da jače istupe i aktivnije nacionalno rade, ne znajući — bojeći se da se Mađari ponovo ne vrate u ovu pokrajinu.«¹³

Pitanje *optanata* za našu zemlju bilo je pritom najbolnije pitanje. Njima nije bila poklonjena nikakva pozornost, a činjene su im i nepravde, na-

¹² *Letopis Matice srpske*, knj. 319, sv. 2, Novi Sad, 1929.

¹³ Nikić, 263.

mjesto da su nagrađeni za svoju vjernost vlastitom narodu. Najimpresivnije podatke o svemu tome iznosi dr. Nikola Gaćeša u svojoj knjizi koja govori o *agrarnoj reformi i kolonizacija u Bačkoj*.¹⁴ Tu Gaćeša iznosi podatak o poraznoj politici beogradskog predratnog režima. Bilo je na primjer *privremenih* kolonista koji su se vratili tamo odakle su i došli, a to je značilo da je takva vrsta kolonizacije ugrožavala samu sebe i svrhu vlastitog postojanja. Jer, karakter svake kolonizacije mora biti u prvom redu *stalnost* onih koji su dovedeni na neki teren. Još je bolnija bila situacija s onima koji su se, nakon svega što su doživjeli u Vojvodini, vratili u Mađarsku, što je ova opet obilato koristila kao sredstvo za propagandu.

Teško je bilo i s onima koji su bili naseljeni jer ni tada nije bio cilj postignut. Tako na primjer u Staroj Kanjiži od 203 naseljeničke obitelji samo ih je 95 obrađivalo zemlju, dok je ostalih 25 za tu zemlju iznajmljivalo radnike da ju obrađuju, a čak 85 je obitelji davalo dobivenu zemlju u zakup ili napolicu, dakle drugi su im je obrađivali.

Tako su na mnogim mjestima, kao u Kanjiži, postojali opet Mađari vlasnici zemlje koja im je pri reformi bila oduzeta, pa je tako *nacionalizacija* tog područja *kolonizacijom* izgubila svaki smisao, jer je onaj koji je držan stranim elementom, postojao tako ekonomski još jači.

Osim toga, nije bilo riješeno ni pitanje *domaćih bezzemljaša* koji bi sigurno, da su dobili zemlju, tu zemlju bolje obrađivali od onih naseljenika koji su dolazili iz krajeva koji nisu imali nikakvu agrarnu tradiciju. Tako Gaćeša iznosi podatak da je 1919. bilo u Vojvodini 57.631 bezzemljaš od čega je bilo 41,4% Madara.

Ni *optantima*, kako smo već vidjeli nije bilo bolje. Njihova je repatrijacija počela godine 1924. Tada su nastale i teškoće. Zemlja im je davana obično daleko od naselišta, a osim toga bilo je i slučajeva da se uopće nije ni znalo kamo treba ići koji optant. Domaće se stanovništvo sunjivo odnosilo spram »dodoša«, odnosno spram svega što je sobom donijela nova vlast, jer se je ta vlast odmah u početku ovakvim postupcima kompromitirala. Neki optanti nisu odmah dobili zemlju pa su na nju morali čekati, a da nisu imali nikakva sredstva za život, niti se je o njima bilo tko brinuo. Da bi nekako preživjeli, padali bi u ruke politikantima, napose radikalima, koji su im obećali sve i sva samo da bi za njih glasali. Ukratko, akcija *optiranja* za našu zemlju bila je toliko neorganizirana, da vlast uopće nije ni znala koliko je optanata uopće došlo u našu zemlju! Uostalom, možda to i nije bio najveći problem jer optanata i onako nije bilo mnogo. Godine 1939. bilo je svega 482 *optanske obitelji* s 1797 duša, a na cjelokupnom teritoriju Bačke koji je imao 780.735 stanovnika bilo je samo 29.465 *naseljenika*, tako da ni jedno ni drugo nije unijelo neke bitne promjene u etničkoj strukturi te inače naše etnički najšarolikije pokrajine.

Sa svoje strane opet, Mađari su na svoj način reagirali spram onih koji su se odlučili za opciju. 1931. godine jednostavno su ih prebacili preko

¹⁴ Dr. Nikola Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918—1941*, MS, Novi Sad, 1968.

granice! Tom je prilikom 150 obitelji naseljeno u Baranju. U isto vrijeme tužna je bila slika onih Hrvata koji su ostali u toj zemlji. O tome je pisalo i *Nашe slovo*,¹⁵ list koji je izlazio u Subotici a urednikom mu je bio Lazar Stipić. U članku se opisuje kako su Mađari fundirali svoja revizionistička traženja spram teritorija što su ih izgubili Trianonom. Tako su Mađari svojatali Bunjevce i Šokce kojima su tobože priznavali nacionalnost, ali su pokroviteljski tvrdili da su ostali bez ikakve veze s matičnom nacijom. Zato su i prihvatili mađarsku državnu ideju kao svoju. Takva se praksa pristupa podrijetlu ovih dijelova hrvatskog naroda produžila i u naše vrijeme u knjizi Albe Kuntića (1969): *Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca*.¹⁶

Nasuprot takvom pristupu koji nije imao ništa zajedničko sa znanstvenom istinom, javili su se još između dva rata, baš zbog mađarskih revizionističkih težnji, trijezni glasovi u Vojvodini koji su bili svjesni da se jednom zauvijek mora riješiti nacionalno pitanje HRVATA s jedne i s druge strane granice u Bačkoj i u Baranji. O tome je tada pisalo i spomenuto *Narodno slovo* (br. 242) koje spominje diskusiju o novosadskom listu Dan u vezi s tim pitanjem koje je uvijek namjerno zamućivano ne samo od strane Mađara, što je bilo donekle i razumljivo, nego i od vladajuće garniture u predratnoj Jugoslaviji. I konačno, sada se spominje izjava Svetozara Matica koji jasno odgovara na pitanje da li su bački i baranjski Šokci i Bunjevci Hrvati ili ne. Odgovor je nedvosmislen i glasi:

«U današnjim prilikama, mislim i ubeden sam, najvažniji je interes države u Vojvodini (a bila je to 1939. godina, op. moja) da se Bunjevci i Šokci u Vojvodini izjasne Hrvatima i da se prisno vežu s Hrvatima i na taj način ojačaju i postanu jedan od osnovnih stubova naše države u Vojvodini (...) To će vezati i Zagreb sudbinski za Vojvodinu, a od toga Vojvodina ne može imati štete, već naprotiv, samo koristi (Zemun, marta, 1939).«

Ova se izjava u stvari poklopila s vremenom kada je proces povezivanja bačkih Hrvata, preko svojih najboljih predstavnika, sa Zagrebom već bio dogotovljen, i kada su konačno naši Bunjevci i Šokci vraćeni u krilo svog vlastitog naroda. Jer, 1939. godine predstavnici Bunjevaca posjetili su Zagreb, a priređen je i veličanstveni pohod Bunjevaca u staru domovinu — na izvor Bune, osnovane su i mnoge kulturne ustanove u Subotici kojima je bio cilj podržavati tu vezu između Zagreba i Subotice.

Između dva rata javljaju se i fundamentalna istraživanja o podrijetlu i kulturnom liku Bunjevaca iz pera dra Matije Evetovića koji je jednom zauvijek suzbio sve pokušaje manipuliranja s njihovim podrijetlom, koje je uvijek trebalo pokazati da su Bunjevci sve i sva samo ne ono što je najprirodnije, dio hrvatskog naroda. Sa svim tim u vezi prešle su u ruke predstavnika takve orijentacije o ispravnom podrijetlu Bunjevaca i one ustanove koje su za Mađara mogle egzistirati jedino pod bunjevačkim imenom, kao što su: Bunjevačka prosvjetna matica, Bunjavčko momačko

¹⁵ Br. 227/1938.

¹⁶ Usp. moj prikaz te knjige pod naslovom *Knjiga za koju bi bilo bolje da je nema, u Crkvi u svijetu*, br. 3, 1970, 302—307.

društvo, Bunjevačko divojačko društvo, pa se osniva *Savez hrvatskih prosvjetnih društava*, pjevačko društvo koje nosi naziv, Hrvatsko pjevačko društvo »Neven«, a mnogi Bunjevci odlaze na studije u Zagreb. Stvara se tako uz postojeću duhovnu inteligenciju, koja je odigrala odlučnu ulogu u spasavanju etničke pripadnosti Bunjevaca pod Mađarima, i svjetovna inteligencija koja, studirajući u Zagrebu, stvara *Društvo bačkih Hrvata*; u Subotici se oniva novčarski zavod, pa Hrvatska sloga, itd.

O svemu je tome govorio spomenuti novinar Stipić u novinama *Narodno slovo*. Premda nepotpuno nacionalno svjestan, on je uvidio glavne razloge koji su pripadnike njegova naroda vezali između dva rata uz Zagreb. On te razloge i navodi: ikavština, latinica i katolička vjera. Tome su se pridružili, po Stipiću, još neki elementi, kao što je dobar rad kulturno-prosvjetnih hrvatskih društava u Subotici i na kraju kratkovidna velikosrpska politika predratnih političara koja je zapostavljala Bunjevce na službenim položajima, dovodila ljude od drugdje, a sâm ban Dunavske banovine imao je jednostavan recept za rješenje bunjevačkog pitanja u svojoj banovini: Bunjevce je trebalo prevesti u pravoslavlje, a ćirilicu uzeti kao službeno pismo.

A kakvo je bilo stanje u predratnoj Vojvodini, o tome najbolje piše list *Jug* iz Osijeka, glasilo Jugoslavenskog demokratskog kluba. Tako se u jednom broju tog glasila još u početku nakon prvog svjetskog rata pisalo ovako: »U samoj Subotici ostadoše mađarski uredi, mađarski činovnici, mađarske škole i mađarske željeznice, s centralom u Budimpešti. Samo sada se ne kažnjava Bunjevca, ako hrvatski progovori.«¹⁷ »Pa i u školama gdje je hrvatski jezik uveden kao obligatorni predmet, 73 subotičkih Hrvata još i danas uči mađarski u nekoj od desetina osnovnih škola«, nastavlja žalosno dalje *Jug*. Taj je list vodio računa i o onim Hrvatima koji su odavna bili otpisani za našu zemlju, to su Hrvati oko mjesta Šoprona uz austrijsku granicu u Mađarskoj o kojima u br. 106/1919. piše ovako: »Na nas je navalio Talijan svom silom. Navalio na čisto naše krajeve — na Dalmaciju i Istru koje smo zanemarili, a kada se digao Wilson, da nam osigura bar ono najnužnije — što nam treba za disanje i življenje — našu obalu, nismo se ni usudili, da tražimo one krajeve u Mađarskoj, u kojima Hrvati žive u tako velikim naseljima.«

Fri svemu tome kada se govori o *teritoriju* ne smijemo zaboraviti na činjenicu koju smo isticali još u početku. Kriterij da bi se nešto tražilo bio je u stvari sadržan u žalosnoj činjenici do koje se mjere naš narod preko granice pomadario. U to nas uvjerava i doktorska dizertacija prvog našeg poslijeratnog doktoranda u Mađarskoj, hrvatskog književnika, rano preminulog Josipa Gujaša Džuretina koji je u svojoj radnji uzeo tri kriterija za pomadarivanje naših ljudi: oni u kojih je taj proces u posljednjoj fazi, oni u kojih je u pretposljednoj i konačno na red su došli i oni u kojih je taj proces počeo — što sve može dovoljno govoriti kao činjenica sama za sebe.¹⁸

●

¹⁷ *Jug*, br. 25 od 31. I. 1919.

¹⁸ Dizertacija što ju je Gujaš obranio 1965. god. u Budimpešti glasi *Politika nasilne asimilacije u Evropi i Mađarskoj* (Pomadارانje u županiji Somogy i Zala i nacionalna obrana Mađara u Slavoniji za vrijeme dualizma).

Taj žalostan kriterij o nestajanju našeg naroda u moru tuđinštine, kako je to nazvao jedan naš književnik u toj zemlji (Ante Karagić), bio je poznat još i između dva rata, kada je pomađarivanje našeg življa preko granice poprimilo takve razmjere da se više ničim nije moglo skrivati. Tada se javlja članak u *Narodnoj Obrani*, br. 12/1935, pod naslovom *Stanje manjina u današnjoj Mađarskoj*, u kojem su iznijeti porazni uspo- redni podaci za godine 1920. i 1930, dakle za samo 10 godina. Kriterij za pomađarivanje bio je i više nego jednostavan. Trebalo je samo pokazati za koji su se broj povećali Mađari! Tako je 1920, godine bilo 7,147.053 Mađara koji su se za deset godina povećali na 8,000.112 stanovnika, da bi se u tom istom razdoblju Slaveni smanjili od 141.889 na 104.819, a Hrvati i Srbi od 51.981 na 34.714, što je značilo da se sav ostali dio stanovništva tako povećanog, odnosio isključivo na novonastale Mađare!

Pokušali smo prikazati *povijesnu sudbinu* našeg hrvatskog segmenta na sjeveru u ovisnosti s *teritorijem* što ga je on nastavao s obje strane granice koja je Trianonskim ugovorom uspostavljena između naše zemlje i Mađarske nakon prvog svjetskog rata. Morali smo na žalost konstatirati činjenice koje nisu govorile u prilog razvoja i opstojnosti toga našeg nacionalnog bića ni u Mađarskoj, ni u novoformiranoj državi SHS, odnosno u predratnoj Jugoslaviji. Ipak, fatalne prilike i isto takve pouke koje je naš narod stekao ugrožavanjem na objema stranama nisu ga uništavale, nego su mu pomogle da se između dvaju ratova nacionalno konsolidira, uz svakodnevne žrtve svojih najboljih predstavnika na kulturnom i prosvjetnom polju. Konačno je taj proces uoči 2. svjetskog rata bio dogotovljen na svu sreću na taj način, da su se jednom zauvijek ti Hrvati integrirali u svoje prirodno matično nacionalno biće, ako ne svugdje, a ono bar kod svoje kuće. Nakon ovog rata taj je proces u naše dane zahvatio i one Hrvate koji su ostali u Mađarskoj, pa se već danas može s mnogo pozitivnosti govoriti o njegovu djelotvornom učinku. U Mađarskoj je stasao određen broj naših intelektualaca čije djelovanje sve više dolazi do izražaja, na korist našega naroda. Treba pri tome spomenuti činjenicu da mađarske vlasti u posljednje vrijeme taj proces potpomažu, što bi trebao biti putokaz i za mjerodavne crkvene krugove u toj zemlji.

VRAĆAM SE...

S. Marija od Presv. Srca

Vraćam se sve više i dublje
tebi, Beskraju,
gdje se utapaju sve želje.

I ostaje samo jedina:
Da si Ti moje SVE.